समासे ग। वोतु पृथ्वमनव्य(इस)ति

इत्सोर्थी स्वच्छा विभक्तश्च नाविभक्तः पीतोरक्तः पीताविति समस्त लोपश्च सर्वथा समासके यदः गम्यमान
थैमाख्येनापन लोपो विभक्तः विभक्ता भावना रत्नसत्र धनस्य हि भक्तानि तद्धान हृषकार्ये पीतोव
कामानवरत्न प्रकृतकस्याविनर्गसि । तत्त्वमेनहर आपिस्वसमानवि दिनविवोदि समिवनवर उपचर्थे
व्रजेन वनाय पीतानि बहु व्रजपा तेन यय मेख्य स्वस्यापि भक्तं व्यामयोति तु इत्येवमानस्योवमस्यामः
ऋध्यायोविरिशोविदितवा नवक मेका स्वविशेषेन क्रमोपिका तीरितः यथा शक्तितः कौत्मायाय वधूः

प्रियं कुरु समानायपसपालिनीश्वरा सर्वसियम कृतं वेदिने सवर्णिलिंगीनि विदितः समयपोषु
पिष्टिंह्लैर्नवनेवनेचरः १

धातोर्धीमरेक्षश्च पानर्थे तो पसंयमा स प्रसिद्ध रविवक्ता नःफलभिगोकमिका क्रियेति इ नवनेष्टे वा
स्तनपोवनेषुह इति तेनानेय सम्बन्धनेनमिनः शोकमोहादि वर्जितिरस्यमेः युधिष्ठिरो स्थिरयुधि
ष्ठिर धर्मसूनुः सत्त्वतानम्रमया सेतावाभिन्नत्व गोविन्दपि भवस्विरुद्ध निवर्तममनाय धर्मासवास्तः ध
मंत्र वनेषेषु धीमन् वत्सनेत्र महायशोपवर्वकं हेम्नेनश्रशोमासनकामः सर्वमन्त्र गीवासस्य
हत तत्त्वरीतजनोनुवरस्य महीविन नरामिनि सप्रतितत्का वो वितममाददर्शयमस्यानुरामसंच
चर॰ तत्त्व॰

[illegible]

किरा० १

कृतप्रणामस्येति । कृतप्रणामस्य [illegible] नमस्कारस्य [illegible]
[illegible] जितां [illegible] महीं महीभुजः [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

कृतप्रणामस्य महीं महीभुजे जितां सपत्नेन निवेदयिष्यतः । न विव्यथे तस्य मनो न हि प्रियं प्रवक्तु-
मिच्छन्ति मृषा हितैषिणः ॥ २ ॥ द्विषां विघाताय विधातुमिच्छतो रहस्यनुज्ञामधिगम्य भूभृतः ।
स सौष्ठवौदार्यविशेषशालिनीं विनिश्चितार्थामिति वाचमाददे ॥ ३ ॥

[illegible] २ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

आ

कृत्य नम्रस्यापि देवशब्दस्य एवैनिपातनम् एवेनागतमेवेत्यत्र वैनिपातस्यानियमत्वापनाय एवैनिपातः उ
क्तेवकारिकायां स्तुत्यमेवस्यत्तारेत्येतिनिर्देशः एवैनिपातस्याभिचारविरूपमिति तेषविशेषणत्वयोर्वा
विशेषणेनशास्त्रेणभवतीतिसाधवोऽद्यविशेषशालिनीतामाचक्षीत्येषु निविनिश्चितायां विशेषण
वा॰ प्रभावानीनिपीतायोऽतिवस्यमाणपावाचमाटतीकतवानवाघस्यर्थः प्रियनिवेदकमात्मानप्रव
दोभयाचमे क्रियास्विति हेतुपक्रियाप्रकृत्यवस्तुषु युक्तेरनजीविभिर्भेयस्मारादिभिरित्यर्थः चंचली
त्वरितवचा॰ निव त्वं यथायथनएवचारःचरेपचायमतमात्मजातिनावदत्प्रत्यय जएवचेदोविषयानेचारचत्वम् सव
क्रियास्वपक्रेर्वैपचारवस्तुपोनवेचुनीयाः प्रभवो न जीवितेभि मनो हि मे
हेतुनममसापुसापुवाहितमनोहारिचदुर्लभवचः ८ ॥

रमेदलेकार्याकार्यविलोकनेचारवस्तेषितितिपतीनामितिनीतिवाक्यामने उक्तेव गावःपश्यन्तिगंधेनवे
चक्षुषा॰ दःपश्यन्तिविद्वावाः चारैःपश्यन्तिराजानश्चक्षुर्भ्यामितरेजनाः इतिप्रभवोनिग्रहानुग्रहसमर्थाः स्वामिनो
नवेचमीयाः नमतारगम्याः सम्यमेवत्रक्रियास्वर्थः चाराःपचारेवत्पुरपचारवस्तेषांपदेपदेनिपातइति
भावः ममतोप्रतापेत्ता साधुसापुप्रियंवामहरुमितिशेषः यद्वावाशब्दएवार्थेऽसाधुप्रियमापीवत्सनुसो
हमहेसिकृतःहितमप्यमनोहारिप्रियवचोदुर्लभं हप्राप्यमतोमदुक्तोहितमादात्रियमप्यनवाप्तमित्यर्थः ८
हेतोरः॰ प्रिय॰

कि॰
टी॰
२

मरिनसीभावकबरमित्याशंक्याह सदेति यः सत्ताःधियेस्थितिनेसाधुहितं नसाक्षिनोपदिशति कुचित्
सौम्यादिनाशो हि हादिपादासहिकमेकुनेसाहितानुपदेशः कुत्सितः सत्ताकिमवातुमेहोत्पत्तेः किमदः
परविषमस्रातव्यतिपद्यः नयाय प्रभवति ग्रहाणग्रहसमर्थः स्वामीहिताराजनताहस्तातापवेशानुत्पत्त
न्यत्यकर्मीविभक्तौ इतिपंचमीनसमृप्यतेनरूपोतानिहितमितिशेषः समासः सधर्मोऽत्तत्तात्रनेसक
मेकाराद्याग्रेपदेश्चकमेकतनेचवेतितं साहितमात्रारप्रभुः किंभूः कुत्सितः स्वामीपर्वस्तमासः सर्वयोग्येनक

सा किं सत्ता सा पुनर्या स्थितिर्या थिपं हित्वा ग्रप संस्फुरत्येव किं प्रभुः सदा
न कृत्स्नेषु हि कुर्वन्तेरति रूपं यमान्य प्रसर्वतःपदः ५ श्रीरामजी

वंशोनवेवर्णानावेचरानवेविशोकमनेस्यादित्यर्थः एकमाप्यसकस्माह सदेति हियस्मात् हेप्रभवा
मित्यमान्यसदभावसमात्याः नेयुव समवायात् मनुष्कलेषु परस्परावकलेषु सत्सु सर्वेमपदः सदारेति
मनुरागकुर्वेनमन्यतेनीत्यर्थः सोमयावक्रचेतयाश्रान्त्वमितिभावः यु वैराजामेविशोहिताकपदे
२८ श सवमानिराणामवेशितोकमनुसनामकारणात्यतिहित्सुसर्वसर्पतिहि रूपकार्पेरासमर्थानात्
येनकरणासमर्थेन रूपोवीतरन्यासीत्कारः नदुक्तं सामान्यविशेषकार्यकारणभावाभ्यांनिर्दिष्टपक

२
पि

१

येषुलिस्यादेकारेयोरहिति निसर्गेति निसर्गदुर्बोधं स्वभावदुर्ग्रह इत्यदृष्टिपादिनामव्ययः भवतीनोयदिभेक
भवेयविक्रमान्मुहान्नापदमा मेनवोमारशा यामरनना इत्यर्थः न पापिनिमदननम संहनय वात्म्यदिवानय
शल्ययात्मप्रयोगायानमयाम्नवेदिदानमित्यित्व विट कर्मणि लट् भ्यहदुवरनेमित्यर्थः विधेयप्रधान्याभेदो
निर्देशः नवानभावः नबवसामयीन्नामाभावोन भावरविद्वजनेमशारिसमासः नमपमन्दात्तनप्रत्ययः
श्रीणीभवोनयसर्ग इत्यनुपसर्गादुवनेदुरोवन्विधानादनएवकाशिकायाकर्थभावोरातोरुक्षैभावइति
प्रादिसमाद्वतिदोषपद रोतमन्यानामेवचिनाप्यमिनन्तरुपकर्तोकहोरजलयामीन्यायः ६ सवति यदत्र

विनिर्गतं यस्य भवेषविक्रमान्भवतीनो वातेकनेमभः नवानुभावोयमबेदिबम्यादानिरदतनंनय वर्मविहितं ६
विशेषमानोभवतःपरामवेस्यामनयोपिवनाधिवासिनः दुरोदरच्छ्यजितांसमीहतेनयेननेनेजगतीसयोयतः ७

येनसह विशेषमानइति मनेनयुष्यन्नेसयोयनः भाषायां प्रासिप्रोधयादिपविनम्यभिभ्योमुक्रमान् न गर्म
नस्यः सिंहासनस्याधिपवनमधिवसतीतिवनाधिवासिनोवनस्थाराज्यभष्टास्येवामर्थः भवतः नमपरामवेपराभवे
विशेषमानइन्द्रियमाणः सन्दुःदुरदरमस्यतिदुरोदरं युतं नवोदरादिनाल्लापः दुरोदरोयतकारेपणोदुरोदरो
दरमित्यमरः नम्यच्छसनामिपणतिमम्नबोदनेपाक्रितामित्यर्थः जगतीमदेजगतीविषयमरोवस्तुच्छेदाविशेषो
दिंवजयेनी नयेननीशाजेनवशीकर्तुं समीहतेऽवाप्यविषये नतुदाम्र्यर्थः बलवद्भ्यामीकमविमृश्यानमयवनेमन्यमा
कृतामनस समाधिरितिभावः वाशब्दरोदरच्छ्रमितितामि विशेषणाद्वारेणपदार्थस्यचनेपदार्थोयनिदं जनेनोपन्यासाय

कि॰ टी॰ ४

नयेन जेतुं जगतीं समीहते इत्युक्ते तत्प्रकारमेवाह तथापीति तथापि मांसकोपि जिह्मो वक्रो वंचक इति यावत् स इत्थंभूतो भवज्जिगीषया गुणैर्भवत्पराक्रमितुमिच्छन्नित्यर्थः हेतावित्यनेनोक्तगुणसंपदा दयादानशीलादिगुणसंपत्त्या शुभ्रं निर्मलं यशस्तनोति सकलोऽपि लोकोऽभिनीयतामिति परमात्मज्ञानेन ज्ञापितगुणानुमान्यनः प्रकाशयतीत्यर्थः ननु वंचकस्य सतोऽपि सज्जनैर्विरोधो महानर्थहेतुः परस्याशंकयोपि मनस्वी सर्वलोकाभिनीतः संगमाद्वरं तस्य कथं तादृशेन विरोधेनापि ज्ञायतेत्यत आह समुन्नयन्निति तथाहि भूतिमनार्यसंगमाद्वरं कथमपि परस्परं सन्तानेऽपि विरोधेन सह

तथापि जिह्मः स भवज्जिगीषया तनोति शुभ्रं गुणसंपदा यशः समुन्नयन्
भूतिमनार्यसंगमाद्वरं विरोधोऽपि समं महात्मभिः ८ ॥

यः पुनरीदृशस्तस्य सामर्थ्यानुरूपमात्मसमानाधिकरणमहात्मभिः समं सहेत्यर्थः साकं सार्धं समं सहेत्यमरः अनार्यसंगमादनार्यसंसर्गात्पंचमी विभक्तेः पंचमी विरोधोऽपि वरं मनाक्प्रियं देवाद्वृते वरः स्यादिति व्यक्तिर्वरं क्लीबे
क॰ मनाक्प्रियं इत्यमरः अत्र मेव पंचम्यामनाक्प्रियत्वं विरोधस्य भूतिसमन्नयनत्वस्य एवं वाक्यान्तरेऽपि सम
स्याकाक्षं सज्जनादानाम् समर्थयतनरास्यानदोषापत्तेः नन्वत्र काव्यप्रकाशे सम्यगुपन्यासोऽन्तर्मान्यमरोरप्रकाशितमिति
स्य॰ वे वाक्यामवमेलन मनोज्ञदोषपरिहारः सारवीनरस्यासो लेकारः सम्भूतिसमन्नय स्यपदस्य
विशेषणसहभाविरोधस्य तेषामिहेत्यनुमितिकारकाव्यलिंगानुप्राणितानीति ८ ॥ जीतमत्रहितेषो ॥

स्य॰ धान॰

ननु कामये के बत्यानोति निरित्याशंक्य नीति पञ्चके पौरुषमस्येत्याह कृत्नेति पक्षौपाशौ षड्गौः अरीत्यादि अन्तः
शुल्कान् कामक्रोधौ यस्तो भ्रमहमानहर्षा एता षड्वर्गाः रिपुवर्गः त्रिवभागर्गकसमासः नस्मुभेपः क्रमोपनेनेन
यकेन विनीतेनेनत्यर्थः विनीतपि प्रकारञ्जसेशनितपालनमितिभावः आप्तापरूपानेतो विमामावश्वीमनूप
दिवसस्याचारत्वमामित्यर्थः परवीजजाया लनपदहनिश्चिन्तनाशैमपक्षौमि हूनौपयोगसमनान्दुशनयः
निमिमत्यादि वाहृत्यादेशः सभ्यत्नोपाप्याप्ततयायनयाप्यामस्तापः यस्तानेहि रालस्यस्यमनास्तनेहितान

कृत्नारिषड्वर्गीन्मयेनमानवीमगमग्रूपोपरवौत्रपिन्तुना विभजनक्रोदिवमस्तनेहिरावितन्यनेनेननयेनपरम
स ६

त्सेमेनेत्यर्थः नेहि सोऽहोधातुः नस्माक्रोद वेत्याणादिकरकारप्रत्ययः कृदिकारादक्तिनोवा इति स्वकृत्स्यः
इति वेदी स्त्रीयोनिहालेदलिनदायामोयी तिदीरस्तामीनयाधामापयोऽप्रयोगः कमित्तेदिरमनसस्वदाषापरहे
ष वदीतिलेन इष्टोपनेन पुरुषस्य कर्मपौरुषं पुरुषाकारउद्योग इतियावत् पुरुषदिव्याहरार्थौरुषं पुरुष
स्याके भावे कर्मणि नेतसीति विग्रहः नकं दिवाचनक्तं दिवमहोरात्रयोरित्यर्थः अचतुरेत्यादिनासमासान्तो
हेत्वारव्ययार्ह इति पातः समासान्तः विभज्यास्यावेत्यायामिदं कर्मेति भागं कृत्वा नेयनतीत्यावितन्यनेति

सेपुनि [illegible] समीनिति गतस्य धोमि संस्कारः [illegible] संगतमनातं साधु [illegible]
[illegible] ममीनिति [illegible] हेतुमनिवेति
[illegible] निपातः वे
[illegible] समानमाना [illegible]
[illegible] यथा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] समानमाना [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] भवतीति [illegible]
[illegible]
[illegible]

ननाना॰ सामग्रेमध्यवाक्य॰

अथ श्लोकद्वयेनास्यैवाध्यायस्योपसंहारमाह आदौ सामरस्येनेरयति निरत्ययमिति तस्य द्वयोर्धनस्य निरत्य
यनिर्बाधक प्रमाणेन कमित्यर्थः अन्यथा सतो द्वयोः सामादि विभागः सामसामरस्ये समसमानमभेदमित्याम
दः दानवर्जितेन अन्यथानेन अन्यथात्मसमापनेन स्वरूपतः विशेषकोऽध्याहारमादि विभागः उक्तं च तदुक्तम
मतार्थः चोनमूलभ्यात्तत्र समेवलिकमस्मादिवद्दानवर्जनेन संस्कारेण प्रतिपादितमध्यभावेऽभेदेन ननु कदाचिदन्य
मित्यर्थः दानदुग्धस्याम सति न्यादृशार्थमयमादरानादरयोः समसत्ता इति निपातसमासस्य सा नमस्क्रि
यामांसक्रियाविरहस्य विरामस्योपलक्षणार्थमित्ययार्थः अवर्जनेन सत्तादरे दानक्रियादि विभागः

विरामस्ये सामरस्यदानवर्जितेनभेदिदानेविरहस्यसक्रिया अवर्जनेनसविशेषशालिनीगणनादरेण येनवि
नानसक्रिया ॥

नचैवं सर्वदेवतानां विवेकिनेकोऽर्थः निरुपाधिकत्वादि विभागः विशेषशालिनी अतिशयपोषिणी सक्रियानुरोधेन
गुणानुरागेण विना नुप्रवर्तते इ यदि नेत्यादि नातनीयागुणोपादानेन भूरिदाननचेति नोकरोषाव
काशत्यर्थः सतो समरानुरसस्य सर्वधर्म विशेषितनयास्या यत्नादेकाव्यस्थलकाव्येः तदेककाव्यप्रका
शे स्याच्छेनोपादानेनापि पथ्यानपरंपरं विशेषतया वस्तु यदेकसाकृतिविधर्मनि नथावेदादरया
नतन्नित्यसञ्चारूपकन्नेनपकजनन्नेलीनपकतमः ॥ श्रीकृष्णाय नमो नमः ॥ ॥

नवदलीनवसर्वनमस्कृतोमेनकृताय दलन्नगुणितिनगजहारश्यमानः॥

कि॰
श्री॰
५

नयायेत्रिवर्गोऽनुमायुनीत्यादू असक्रमिनि यथार्थं यथातेऽनुसेकीर्तिरूपं विभज्य विविक्तस्वरूपैः यथा विश्वयाथय मितिनिनमाल हिभीवोन्वुमकमेव इत्येवं नैकमेकत्रानिपदकस्यानिद्रूपतत पक्षपातः पक्षपातः असङ्गविशेषः समस्तस्त्यासानपातसमपक्षपातस्या भङ्ग्या नयानां विशेषा अनुरागो भक्तिविनु पदेशः एतस्माद्यावभेषः असङ्क्रमनासङ्क्रमयथानिनिमित्यर्थः अन्योऽन्यभवः सेवमानस्यास्य यथा

असक्रमसूर्यं यतो यथार्थं विभज्य भङ्ग्या समपक्षपातया युगा
नयागादिषसम्मोहिताः अथापि तेः स्पर्धिनः परस्परम् २२

स्पर्धमानांश्च धर्मार्थकामानां गतस्थिरानास्तिकाः त्रिवर्गो धर्मकामार्थैः समन्वितः समेत्य चैकं नित्यमेकगु णान्तराल्लरीयभेदनुरागाद्गुणवराश्रयतो भावितस्यार्थः सम्यगर्थोऽस्य यथुनियम्यः इत्यवानि वोयनाकर्थानित्यमेतावपेयिकानेनालानस्पानस्त्रतिक्रमस्पष्टयमानियानः नावोपसर्गासतिमिविकाणिः कारास्तनयापनेपरस्परेनपीडयन्ति समवाश्रितारस्याधर्मार्थकामस्य स्पर्धा वधमर्दनं वैर्जनइत्यर्थः उक्तंचयथो

यथार्थं उपसंहारमाह बहूनीति बहूनि सर्वदा यत्नेन विसृष्टनिधनानि वसुनोपार्जनेन मया विनिवेशयन्ती वांछन् लोभा
वेत्यर्थः वर्तमानिशेषः नपामनुनाकोपेन चनमनुर्ईश्य कृता कुधीः मनसः धर्मेशास्त्रातसारेण कोपले।
भवति न शंतस्य रागादिस्तृष्णः किंतु निष्कारणोऽतिलोभादि निमित्तः सन् एवंरूपधर्मं त्यजति एवं तस्य
रागो ममायं धर्मो मयेदं कर्तव्यमित्यस्मादेव देहलोभाद्यर्थः सर्वदा त्यक्तात्मा न दर्शेयं पारंपर्येण स्थयः।
सैनो॰ देहयन्

बहु निर्वोढुं सर्वशीनमम्मनास्तु धर्मे त्यजति न कारणः ॥
रूपादिष्वनादिरोपेतुमे पितानिर्देशनिर्देशेन स्वधर्मे विध्वंसे २२ ॥

शेषमर्थमोतिमरकं चैव गच्छतीति स्मरणादि निभावः गतपदिष्टेन शास्त्रेण कोपादेश्च स्वधर्मे शास्त्रे सत्कर्म
शास्त्रिवाकमते स्थितः समाहितमिति पेस्पष्टावहारानिक्रमादि निभावः देहेन दमनशिक्षये त्यर्थः सिंचेन्तने
पित्रा स्थितमिति शेषः एतेनोऽस्य समदर्शित्वमुक्तं धर्मविध्वंसे धर्मव्यतिक्रमं स्वधर्ममिति यावत् नि
हेति निवारयति दुष्टएवास्य शत्रुः शिष्टएवं बंधुः ननु सर्व धर्मनिवेशनपत्तयानोऽस्तीत्यर्थः २३ ॥ ॥
पा॰ पा

नि॰ त्रि॰ मतिकारात॰ विशमनान्नविकारनिर्मायतः॰

कि॰ ही॰ नेश्चैनभेदस्योमन्नेदृशीयति विधायेति शेकः यमेना नाशं किनोत्त्वविषयत्तः सनपरितः सर्वत्रस्परमेशलेपरे नरानाम्मीयानः वोविकाशुभवन यहापरानिनरधियांतिभेदनात्ससानकृवेनोनिपरेनरानं नृकरोनीतिगम्य नेकर्मणपत्त्रश्नन्ययः रत्नेनीतिरश्वानंमेत्रगुमिसमर्थोनित्यर्थः नोदयशनित्यादिनापवाशचविधायकत्वानि युज्यनेत्यर्थः अशक्तिनस्याकारस्पतिस्वयमविषयस्तोपिविषस्तवदेवश्वदरन् परमेवेनवपराव नात्नीः भि॰

नरः त्यर्थः नवनोत्तान्नेपसनेयननैपिकृशीरश्चिमार क्रियेति क्रियापवर्गेषुसकर्मसमर्थाश्चभजोविसर्जनाभमारीनाक्रनाम्बुनराबत्रिमयारद्वदेत्यर्थः देयज्ञायेतिसावनिष्पयः संपदोत्तमस्यरानः कननाम्नाकार॰ प॰

विधमवरत्नात्मविन:परेनरानरोकिनाकारस्पतिरोषितः क्रियापवर्गेषुकृतीविकमना कननमामसर्वतेसेवद १६
कमारनेनेनपदेषुलोभिनाविमवसम्पत्तिनियमसाह्यिः कसंकृपयाःपरेकेविमानप्रनीरत्नस्मेवधभिवावेसंपदः १७

नेवरेतिधीनिवाभेदवासयकमननं श्रमात्मनेननवाच्यशेषेत्यर्थः रक्तनेरानमधननीविनेयमरंजेनिमयद्रकाय नेदनेनीतिभावः १६ मशेषाणववयोगस्यवत्नवतान्तरोवति मनारत्नमिति नेनरानापदेषुउपादेयवस्तुषुहृदं स्वविमननामवानलक्षणविवसुषुरसमयः सम्यक्वीगमचारंतचविभजनविनियोगएव सतक्रियापनुपहकार्यंति कः॰ पावन नानन्देभिनास्यानेषुसम्यक्पपुकारन्तयोः उपायःसामादयः सवर्थयस्यस्यरहतामुदेयधनुसेना यविशेहनापतीः प्रविशे नरकान्नाःस्थिराइत्यर्थः अर्थसंपदोमनारतमजसंफलेनिवसन्तेनइत्यर्थः १८

गुण०

अथ संयुक्तमेवाह अनेकेति अयुग्मच्छदस्य सप्तपर्णस्याग्रजत्वस्य गन्धस्य योगस्य लोपयोयुग्मच्छदे योगः समस्तपदा
नेऽत्यादिलापद्विहिहितत्त्वरणलोपस्य उपमानान्मेति समासान्तकारः तथा गामालापयानलिङ्गप्रहारस्य
पि देहिनिवेपामक उपायनमुपयाति उपहाररूपेयाप्रेयसमः रोलोपयोमिंडमामारामन्याः समिपाः गजेपवमुरत्वा
दितिपत्रमयः रोलोपदेमजातिसमरणात् तथानाडयः पुष्पमा पाक्षिनागानां दक्षकवलुसेव अनेकेवाराजन्यानां
रथानामेकत्र संकल्पितमिन्दीप्रमादस्थानानिकेननानिरे सभामं कुलपागमाभेशमाईनाकिलयेननयादिवलिनम
हासमन्देह प्रोक्ता अनयोर्दलिलंकारः तथावालंकारस्य समस्तमिह तूल्यमुहीनमुखराजरति ९ सम्प्रतिमनयह
मकरवनमाह सवेनेति विरायनोमिनतथायनेसमविमन्ननिनेमकरमनिबेद्यः पर्जन्य एवमातायपानदेवना

अनेककार्यस्य राज्ञः संकेतनरीयमास्थानानिकेननानिरे तथान्यभुग्मच्छदगोधिराईर्गोमश्रेणपानयन्नेनिकाम ९
सुसंभावनभावयन कथीवमलक्षणावारथसम्मेपरः विनम्रतिलेममद्रवमानकाम्रिरायमनिमनुरथमुख्यमान १०

सकालस्कन्नतीविनोदेश तेनभवतीमदेवमानकानदीमानमकारन्त्रपि देवोनयोऽन्यं तु सपत्रं वीहिपाललिनःस्या
न्नरीमानके र्मान्तकस्वपयाक्रममिन्समः एतेनास्य कल्यादिपञ्चजन्मन्मक करंगानिवामः करतोननपदेन
रोगः कर्षयन्तेनकसपयाः गजनस्य नन्दैत्यादिनाकमिवत्रदिन्नेन्यथालो भूयनः नेत्रपरीमाप्रलक्षणायाइवत्व
विधीयमानतीत्रिकमीवेसेकपंके रजः कथयादिन्यादिनावलन्वय्यः कलरतिराज सलिलाकृ शनसभालम्बुश
काः समस्तपदो रूपनाथारघनः नाभ्यलाकन्नरितिनमानमपनिषेध चकाम निसवोनर्पणवर्धनरस्त्वचः श
दःभमतादिवि जेरहादेशः नतिमादयः वरित्यभमन्तमपन्नजननपरनानरसत्तापकरलोऽसाधीयमिनिभावः ११

वापीकूपतडागादिदेवतायतनानि च। अन्नप्रदानमारामः पूर्तमि
त्यभिधीयते०५

कि. टी. ८

नन्वेवं जनपदानुरागमात्रमुक्तं नत्वर्थलाभ इत्यतः आह उदारेति उदारकीर्त्तेर्महायशसः उदयोदानमहतो
दित्यमरः दयावतः परदुःखप्रहरणेच्छावतश्च प्रशान्तबाधं प्रशमितेतिबाधं यथा तथा क्रियाविशेषणं
मुदयविशेषणं वा दानशीलस्यादिनासीमपालनोऽपि मानिनां निपातनः अभिरक्षया सर्वेन्द्रियाणां
यथोद्दिशतः सम्पादयतः वसूपमानस्य कुबेरतुल्यस्य वसूनि यथा शिवधनाधिपौ त्विति विश्वः स्वयं दु
ग्धे धनमस्य गुणैर्दया दाक्षिण्यादिभिरुपस्नुता विना मेदिनी वसूनि धनानि वत्सेनोपधेनेम गा इव

उदारकीर्त्तेरुदयं दयावतः प्रशान्तबाधं दिशतोऽभिरक्षया
स्वयं प्रदुग्धेऽस्य गुणैरुपस्नुता वसूपमानस्य वसूनि मेदिनी ॥ १८ ॥

नि वेजयं नीम स्वयं प्रदुग्धेः कैयोन दुह्यन इत्यर्थः दुहेः कर्मकर्तरि लुङ् न दुहस्नुनमां यक्चिणौ इति यक्
कृशानिषेधः यथा केनचिद्दोग्ध्रा बलिना रहिता गौः प्रदुग्धे न दुहितिभावः अलंकारस्तु विशे-
षणसामर्थ्यादप्रस्तुतस्य गम्यमानेन समासोक्तिरिति सर्वस्वालंकारः अप्रस्तुतोपमानया गवा सह प्र
नां भेदिनीत्याभेदे भेदलक्षणादिभिरुपस्नुता इति विनाजामेदिनी वसून्यतिशयोक्ति वशाद्दोग्ध्रनेनोक्ति ८

= ३१ ॥ कि ॥ टीका ॥ ८ ॥

कंसकमलपत्राक्षः पुरुषः प्राग्जन्मकीर्तितो वासुदेवजगद्योनिर्नेमिनारायणाद्धरिः ॥१॥

संप्रति वीरभटानुकूल्यमाह दर्शितपराक्रमा वीराः संभावितपराक्रमा भटाः महौजस इति महौजसो महा
बलाः अन्यथा दुर्बलानामनुकारितादिति भावः मानः शीलमभिमानः स्वधनं येषां ते मानधनाः अ
न्यथा कदाचिद्बलात्कारेण हियेरन्निति भावः धनार्चिताः सत्कृताः अन्यथा कदाचिद्विद्रोहः स्यादिति
दिति भावः संयति संगरे लब्धकीर्तयः बहुसंकुलानन्तरः अन्यथा कदाचिन्मनः पुरिति भावः संहताः
मिथः संगताः स्वाधीनस्थानभवनेनान्विता भिन्नहृदयाः इत्येवं समासः अन्यथा स्वामिकार्ये पातकमान्ता

समहताः न च यौवनमनः समसत्पुरुषेतिसमाप [redacted] मित्युक्तिसिद्धिकमतेनानकुर्वन्तीति श्रुतेः १

महौजसो मानधना धनार्चिता धनुर्भृतः संयति लब्धकीर्तयः
न संहतास्तस्य न भिन्नवृत्तयः प्रियाणि वाञ्छन्त्यसुभिः समीहितुं ॥ १९ ॥

कुत्सायां च विकल्पितो
न कस्यास्ति निग्रहो वा

मिदोहिताः स्वहितमसहनादिनामपेयं धनुर्भृतो धनुष्काः आयुधीया वा पलवत्तो चेतन प्रा प्स्या
हनुगृहीता न सदङ्घो धनस्याणुभिः प्राणैः प्रियाणि च समीहितुं कर्त्तुं वाञ्छन्ति स्वामिकार्यप्राणान्दातुं इच्छ
न्त्यादोषसमस्ताविति भावः अत्र महौजस्त्वादिपदार्थानां प्रागुक्तानेकहेतुत्वेन प्रतिविशेषणगत्या हेतुत्वाभि
धानात्काव्यलिङ्गमलंकारः लक्षणं तु नकेन चास्ताभिप्रायविशेषणत्वादिकारालंकारः इति ह्यो लिङ्गलक्षणं

१८

कि· टी· ४ स्वगङ्गस्यपराकृष्टस्तानमपिवेतीन्यत महोभ्रमपि धर्मेविनिक्रियः समाविमकर्म फलोदयकमित्यर्थः स्र येन पुनः सञ्चितेनशङ्कृतारेवरवकेत्यर्थः चरमेतिचारः तैः प्रामाणिभिः पुनावद्य महोभ्रमेतिके प्रोवेभ पा॰ निशेषः वेदवेभिविरोचनेत्यालारेशः मस्मनेनकस्थिदेत्यार्ह महोदयैरितिपानाद्यव नस्मस्यैथा यनसेव हितरचोगोमहोदयमहाभेद्रभिर्हितमनवन्धत्वन्तरथंचतिहितानबंधिभिः स्वामिहितेनित्यर्थः फलैःका यसिद्धिभिः प्रतीयते फलानुमयपालन्नारंभाः इत्यर्थः २· मित्रबलमारे नेति राज्ञाकथिनजातिविषयेन

गुरोपदेशेनक्रियामपेक्ष्य वेदलैः शोधमशेषिनक्रियः महोदयैस्तस्यहितानुबंधिभिः प्र तीयते धातुविशेषितेनफलैः २· नेतेनसम्यक्कविषयतेयनुः कृतेनवाक्रोपविजिहामानने गुरुणानराग गाविसोभिकदानेनराधिपमोस्यमिवास्यशासन ११ ॥

इत्यपामोऽर्थः सज्ञयमौवीन्नाशिजिनोगणात्यमर· तेनसेवेनिमस्यायोगेइतिकल्पौ्रीतिः यमुनौयथैत्रालनं वाकोपजितोकोपकृतिलेनहन्तेयस्यकोपपरमोदेनिकृतमस्यपृष्ठमसन्निकिरितिभावः कथेतर्हिग्रालोका रयति रामस्यन्नाह गुरोति गुरोपदृष्टयादानदात्तिपादिधनवागेणमान्नाप्रदेसज्ञानुषंगेत्यर्थः स्व पवासेरम्पगुणालोभेननराधिपेरस्यरासनमात्रामालेवमार्गनेतिकेन नवैरर्पोटितान्स्यार्थशासिनि सामिशियोभिरदानेपार्थ्यनेवाचिस्तयियजौदीनांकितीतिधकिसंघमारणांमुज्ञोयमासुरेव ११ राम

गालामाल्यसोमनस्यकहेतुरयमधीननित्यमा ।४

४ ३°

हो मेमा, एकवेदैवापि मेऽनोऽन्यमा ४

सेवमस्य धार्मिकस्माह स इति रक्षणासनेः इति रक्षणस्त्वर्थः सद्गुर्णाथनोनवधीवनोह नेवगस्यैवं धारस्व
थेः इत्येवं शास्यते इति शासनं भाषायां शासिद्धयोर्निदिनाथेत्यपि दुष्टजनपः पाठराजेषु राजकर्मणि
याज्ञ्याविशावन्यान्यपि पाप निश्चयनेनमर्थः इयं प्रसारयेति हिनेनानमनोः नुज्ञानत्वमिन्याजकेसनीत्वर्थः
सारा० नदुक्तवनेदोषयुक्तावित्यादि निभवः निश्चितिभंनाथकः नमगानिः हीसादिनावमानाथे अन्यथा [illegible]
धृष्टोभीमनि सेत्यत्रकस्यचवमानरविषष्टास्यात सविज्ञानसः सरवकतपुरुषेनहविधाज्ञानेनहृतद्वेषोनार्थः
न्मनामिलय हिरिवपरेनापस्यनेहिविलपरेनसवाहृ विनोतिशीरापयतिथिन: श्रीतिनापातिहनिसेराघ्यायस्वतनुप्रलपः ३
१४ कारणानावेदः २२ सर्वेवनाहशास्त्रिरवोगेभाषाभिन्यायाज्ञदेशोपाय सत्तीन्नेन सद्गुणायनः सत्तीन्नेपातस्य ग० राज
सत्तोवनाज्ञेनवधोत्तनेहतंनिधायात्. शासवमिहुशासनः मदोधानिज्ञानुमनः इरोधसाप्रनोमिसंवसीरितस
रेताम २२ सत्तोनमधात्मायाप्रिनपानिशासनादाधीविमंसम्भूतः सविनयमेवमिवसरेष्यमीरेहारुमायस्वयोरोपमान २२
ति उपलनिन्यर्थः स्थिरायनिविरायस्पर्धीन्यर्थः मेजोमंडलंसंर्गकाविविधमानिनावादिषुमारायमनाभिवि
धानिराधयाथीभावः प्रसाभसहायापयत्रविज्ञ हीनादयः नरिक्ष्यसमतानावमानाश्चलोरविने मागमधति
येयः ननत्वः एवानोनागमितोःपाह्नानामनेकार्थनानुत्तार्थसिद्धः स्थवाम्नाः एवैः पादः एवेधत्त्व
स्थितिहिन्नर मधुतिसत्यतयः इतीनक्षेत्रितिरोप श्लाकोनोयोनेमिनिविकत्सानुमभावः मिश्रामथ
हेत्नवियरस्तर्थः चिनयति श्लाघ्यालोचयस्यवसएवाह श्लोकस्पष्टोपिलाइरनाईश्वसानासर्वभाम
स्यापिप्रवस्थः सहवेरायमारानेससनिमानधंपदवसार्थवेध्यापाधामाना येनविमासमर्थनरपोर्थीनरन्धा

धा० [illegible] नि०

कि.
टी.
२१

नमुनदाकारैर्गिमस्थलसमयेस्याकथेनिरधाश्रिताः कथेति कथाप्रसंगेन गौर्वितेन नमः। अन्यत्र कथाप्र
संगेन विषयैर्धनकथाप्रसंगेना वानीभ्या विवदे धि पिशाचावरिति विश्वः एकवचने स्याने आत्म मनो विशात्मजात्
मातृवविनाननाभिधामा आमधेया स्मारकाइनोः हेमाविनिपद्मो ध्यानाहुभि भयाने च नामधेय स्नामवे
त्यमरः अन्यत्रनाभिधानाम् नामकरणे नाममात्र गृह्णातीति निन्याय्याने नस्ववस्नानवोनास्वनामकीर्तन
रोभयाने यस्मिन्यदेनस्मान यहाकथाप्रसंगेन रनाम्ने जनस्त्रिथेकण्वेता अन्यस्य नामवरन सनु विक्रम
मैत्रपदानां स्वनामेन पूराकृमः सममनु महा मेत्रस्थानस्मारकाभिधानाराम स्मरारद्वानं नमः पैरुपोत्सवेनिविषावन स्मृ देव
श्रवेनस्वानिविविधः नस्वार्थः प्रतीतकरव्यर्थः नस्यकमपार विवेकः सानस्यनाथनेसमन शाकः स्मनगरे
प्रथम पत्ता कथाप्रसंगेनननेकवातुर नरन स्वनावेरनस्तनविक्रमः नमाभिधानस्यभवेननलतः गुरुः समन्वेयपदासीरोरगः २५
भौतिनि नरत्नमकनेनेचाविनामगृहोनेरिधीयनेनान विधेयमनुर अयुक्तानामिवविकाभिरेवनर्दोषयुक्तमिमानान्नमाह संधिवः २५
ग.दत्तनाम कोयमारनारवनमानतः सन् माधुसेतुः स्त्यानि पोरवाधायथाराह सामिन्यमरः अन्तस्करभयदेवानां विक्रम
न देवतो। तानुर्विमारविभावः सर्वेजनयमन्तिके पुजाविशेषराजयमितिन्यायादनेनाकथैकथनेप्रोपिहिरस्थभूपाणाम
वेतिसर्वमवदलं २९ विनमपति नवेति नमस्यानोपिविधेकपदेकनेहृदोनेविशोसाविस्वयः नमस्यसिद
श्रीपदनेवयपकमेवामरशतिकियाभूविधीयतान्। ननुएककर्तृत्वभिनिनयेनेया नानामित्यवाह परोति देवेशा
परपुणोनानिवरोकाविवासितवनामारशामानीमहाराविशामित्यर्थः प्रकोमित्तारायनसुवानोपवति
केनोनरस्वमरः वानीमात्रवाविनोभ्यनन्तकर्म आधीपरेशसमर्थः अनन्तलये वीनधीयकार्थंकमे
यमित्यर्थः निमित्तविशेषसमयनाहयोमरसामान्येनन्यासः २५ श्रीकृष्णायनमोनमः ॥ ॥
चिन्. कि शा॰ ग्रहेत॰ क्रियता॰ न॰ प्र॰ मि॰ मातामाहवाना॰ २०
५९

इतीति वनसन्निवासिनो यत्नो वनेचराधिपे इति गिरमीरयित्वा ऽऽक्रम्या भक्तिप्रेमगद्गीरमया इतीति
के गतेसति नृपहितानेवचाराणांबेलने जीवनेते द्विष्ठा भान्त्यामिकार्यैर्नीयतरयोमि इतिनिमित्तका
मनावे सपुनर्दोत्रा राज्ञा ऽऽक्रम्या दीपदीर्भनिप्रविशनानुजसन्निधौ नह चेचरो ऽऽक्रम्यव ध्यावचदे
मपवाक्येमितिपदच्छेदः सदने प्रविश्य नानुजसन्निधौ नदवचः क्रमाऽऽचचक्षे आख्यावलिकुरे।

इतीरयित्वा गिरमात्मसन्निधेयगते पूर्वत्यौवनमन्निवासिनो प्रविश्य कृष्णामदने
महीभुजा सदाचचक्षेतेनजसन्निधौवचः २६ निशम्य सिद्धिं द्विषतामपाकृतीस्ततस्त
नेयानविनिवर्तितमसमा नृपस्यमन्युव्यवसायदीपिनीरुदाजहारद्रुपदात्मजागिरः २७

इद्वादेई कर्मकलापयानेकर्मणिलिद् २६ निशाम्येति नतोद्रुपदात्मजा द्रौपदी द्विषतांवद्वि
रूपा सिद्धिं निशाम्य ततो द्विषत्कृ ः आगताः नत्यस्याः पूर्वयामविनिवर्त्य यथाकृतो निराका
रानविनिवर्तितोद्वेतमासतीनृपस्य युधिष्ठिरस्य मन्युव्यवसायप्रयोक्ता धो
इंगयोदीपिनीसंवाद्विनी गिरोवाक्यानुदाजहारजगाद २७

भवादृशेष्विति भवादृशेषु भवद्विधेषु पार्थिवेषु महीपतिषु प्रमदाजनोदितं स्त्रीजनोक्तमनुशासनम् उपदेशः प्रमदाजनोदिते स्त्रीजनोक्ते वचने ... अधिक्षेप इवानुशासनम् ... तिरस्कार इव भवति ... तथापि निरस्तनारीसमया दुराधयः ... मां वक्तुं व्यवसाययन्ति ... इत्यर्थः २८

भवादृशेषु प्रमदाजनोदितं भवत्यधिक्षेप इवानुशासनम् तथापि वक्तुं व्यवसाययन्ति मा निरस्तनारीसमया दुराधयः २८ अखण्डमाखण्डलतुल्यधामभिश्चिरं धृता भूपतिभिः स्ववंशजैः त्वया स्वहस्तेन मही मदच्युता मतङ्गजेन स्रगिवापवर्जिता २९

... इति भावः २८ अखण्डमिति आखण्डलतुल्यधामभिरिन्द्रतुल्यतेजोभिः स्ववंशजैर्भूपतिभिश्चिरं ... मही ... तेन मदच्युता मतङ्गजेन स्रगिवात्म हस्तेन ... त्वया ... अपवर्जिता ... इति भावः २९

११

पुस्तकः पुस्तक

स्येषु शास्त्रेषु यमनः संगमस्तमेव स्वरोध: कुपितेषु कोपित्वमेवेत्यादि भजेतेति मदप्रियो निर्विवेकिनो निर्विवेकपुरुषः । नेपरा भवेद्भजतीति तेन केयम्यापि विनुमाय भक्तिविशेषे शुद्ध्या परिना विनिश्चयः आ प्राविनोमायावतो श्री शाविनादिति संभवति भजेद्धयो तरंत्यस्यति प्रविशेषित्वा: भुपकारि... मानयो विधान कुपितात्वः सेव्यतामात्मनो मित्रशरीरानिति निजानाद्युपकारपशविस्पष्टवेशक... माना ह्रीनोऽपि बालेयवाहि कुतस्यैव जनैतितिभावः २० नचलक्ष्मीचावस्यात्... मनयः किंतु ... दोषमस्त्वमोरत्मा यथेत्याह गुणोनि ... सहायवान् उक्तं च कामन्दकेन ... धामा

भजेतितेन्मदप्रियः परास्वं भवेत्सिमायाविमुखेन मायिनः प्रविश्यहिघ्नंति शठास्तथा
विधान्नसंवृताङ्गाग्निशिता इवेषवः २० गुणानुरक्तामनुरक्तसाधनः कुलाभिमानी
कुलजानराधिपः परैस्त्वदन्यः कइवापहारयेन्मनोरमामात्मवधूमिवश्रियम् २१

इति ... सहायस्य योगमनुवादय नानुगतानस्यानि संबंधी: सहचारिणीति कुलाभिमानी ... भिमानी कुलीनत्वाभिमानीत्वदन्य: ... पंचमी केनराधिपो गुणानामा ... भिसारोत्पत्ति... कुलक्रमादागता कुलीना च मनोरमा श्रियमात्म वधूसभायामिव ... परः शत्रुभिरपहारयेत् स्वयमेवापहारकारयेदित्यर्थः । कस्यापहार... रोपितनामा ... भावः इव शब्दो ... अलंकारे २१

... मासन विग्रह ... विग्रह ...

कि°
टी°
१२

सुधस्याम् [illegible] क्रोधैर्दीप्यते [illegible] भवन्तमिति हे नरदेव नरेन्द्र एतर्हि इदानीं [illegible] इत्यर्थः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible] इत्यर्थः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible]
[illegible] ३१ [illegible]

भवन्तमेतर्हि मनस्विगर्हिते विवर्तमानं नरदेव वर्त्मनि । कथं न मन्युर्ज्वलयत्युदीरितः शमीतरुं शुष्कमिवाग्निरुच्छिखः ॥ ३२ ॥
अवन्ध्यकोपस्य विहन्तुरापदां भवन्ति वश्याः स्वयमेव देहिनः । अमर्षशून्येन जनस्य जन्तुना न जातहार्देन न विद्विषादरः ॥ ३३ ॥

[illegible] अवन्ध्येति [illegible] इत्यर्थः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible] इत्यर्थः [illegible]
[illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible]
[illegible] इत्यर्थः [illegible]
[illegible] इत्यमरः [illegible]

प्राप्य [illegible]

यद्भावे यद्भावो व्याप्तिरित्यर्थः [illegible]

महाकार्यमहात्मनोमेघ..........महाप्रदे ग्रन्त॰
११६ रहोनन्ततिमहारथ्य इति =

परिभूमण्डि तिलोहितचेदनोचितः ३ चितलोहितचंदनःअरिन्नाग्रिमे शिशिमा ५ः अभ्यन्तरकुचंदनरत्वचि अभ्यन्तरानुचितेन्याय्य इति यावत् ... महारपोर घचारी उभयज्ञार्थिप्रागितिशेषः अपितु ... [illegible]
... पादाभ्यामत्ततिगकुतीतिपरातिपत्वारो ... [illegible] ... पर चेष्य [illegible] ... दिक शरा
प्रत्ययः पदस्यपदायातिगिवरसेवितिपदादेशः गिरिश्च [illegible] भावः गिरेश्च सेन
कस्येतिविकल्पात्समासोनाभावः परिभूमण्डय चकोरदशोभम सत्यधनस्पेतिसाकुहनवचनसधापि
सत्यमेवरस्पेननभानरइतिभावः [illegible] मामसनोद्गनोतिक [illegible] ननोपरितोपपति किं [illegible]

सा तद् मानस मन इत्यर्थः॰
परिभूमे ... चितः पदातिरं ... [illegible] ... महारच सत्यधन [illegible] ... कोरः ४
विनिमय ... [illegible] ... २४
१३३ पमानेस्य
भवेदसेनुन्मनः [illegible] कामप्रवेशे २६ [illegible] उपमानेन [illegible]
... [illegible] ... कृपा मरभेदुगत॰
२५ ... [illegible] ... वधुयन
... [illegible] ... त्यादि
नास्वच्छनमय ... [illegible] ... त्वाकामि ... हस्तू
केपनवमन्न्कोपेइ स्वयानकरोति २५ ॥ ... ॰ ॰
नृपा॰ विशेषा॰

कि॰
टी॰
२२

यन्नेनेति ... [illegible] ... इति विषे ...
[illegible] ... कृत्यविना ... अतएव
[illegible] ... यमादेरप्य ... 
[illegible] ... विलोकयन्न ... [illegible]
विषुः ... [illegible] ... 
[illegible] ... इमामिति ... [illegible]

[illegible]
[illegible] ... इमामे ... [illegible]

[illegible] ... विरोत्यरोवेति ... [illegible]
[illegible] ... प्रकाराः ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
विकारो ... [illegible]

२६

मेघ॰ रघु॰

महापरस्त्रोकश्येणाह पुरेति पर्वमहाथवेत्मृ मोत्स्येष्मित्यर्थः महार्थनेमहाम लेश्तितिविथशयेश
मृघुस्यपितरः सन्न स्तुनयोमीत्यमस्तुनापवमगासानिलेः करणाभूतेशैराविश्रोयमसत्रुमालिकोतिनिविशेषः
एवंविवोधिमरस्यर्थः शैलदिचास्मइतिभतेथेलदसत्नुमदभोवहकृणो मस्तीकृशकमरभेमदभुवहू
लेवहत्नमरः स्पृलीमक्रिमाभमिम नपरद मोदिनौकलिमाधरोप एनेनदु विनमरमर्णवमक्र मु
योशीश्रमासाकमेतिकमेम श्रोपशाम्यभितानश्चपदु कुलसदेश शिवरमगले शिवाहसेक्राशुशौ [illegible]
नेशिवाहमीनकीक्राशुशमीनद्यामलमनुमेतिवनयनो निदाजराति अथोनशपः नजानिशुन किक

पुरावि हृदः रायनेमहायने विवोधमैयः स्तुतिगीतमंगलैः स्मरमंदभोमोपशाम्य
शास्वतीनहा नि निद्राम शिवे शिवाहते: ११ प्रोपनीमेन्द्रपराभणीयकं द्विजातिः
पदे योश्रांतूं वे पता नरायनेवन्यकस्त्वपितपरं परंतिकाव्यपशस्यसमंभवः १२

इतरेभवतीमिमावः पुरेत्रिदुःखपयदेनमुरोवर्तनेतक्षवः इत्यादिजातिशेषराद्वि जभः कावमिहेना
सा वेनभिमतस्तीभक्रमपीनमरः रमणीयस्यभावोरामणीयकमनोमत्नमुपनी नेशापिनयनेहि
कमकमान्यथानेकमाशिक्रः प्रधानकर्मरणत्व द्विर्लोहद्विकमेतीवनात मूर्धवनयकलु
शिन्मेलनवनदूगूर्यशशशासमपरमानिमावेकार्यपुरेशिशामोलिइभयमपितीयतस्मर्थः स्वशसदके
लेकारः नहकेकामपकाशेशशेहैकिः सहाथवसारेकार्यवाचकमितिवचाः १२ श्रीकसायनमौनमैः

नाने हनोद्वि हदीरितिनि॰ पेजा॰ नातेच॰

कि॰ टी॰ २४

अनारतमिति अनारतं संततं मणिपीठशायिनौ मणिमयपादपीठशायिनौ यौ चरणौ राजशिरःस्र
जां नमद्भूपालमौलिस्रजां रजः परागो रंजयत तौ चरणौ मृगैर्द्विजैश्च लूनाः शिखा येषां तेषु बर्हि
षां कुशानां वनेषु कुशास्तरणेषु निषीदतः तौ निषीदतस्तिष्ठतः ४० अनयोः सम्यक् शायिनोः साधारण
मध्यादि कार्यविषयत्वं द्विषदिति यद्यतः कारणात् इयं दशा अवस्था शत्रुनिमित्ता मितिवि

द्विषन्निमित्तायदिसंदशाततः समूलमुन्मूलयतीव मे

अनारतंयौमणिपीठशायिनावरंजयद्राजशिरःस्रजांरजः निषीदतस्तौचरणौव
नेषुतेमृगद्विजालूनशिखेषुबर्हिषाम् ४० द्विषन्निमित्तायदियंदशाततःसमूलमुन्मू
लयतीवमेमनः परैरपर्यासितवीर्यसंपदांपराभवोप्युत्सवएवमानिनां ४१

मः द्विषन्निमित्ता द्विषन्तः शत्रवो निमित्तं प्रत्ययः ततो मे मनः समूलं साशयमुन्मूलयति
इव उन्मूलयतीव दैवकृतापच्चेत् सह्येत्याह परैरिति परैः शत्रुभिरपर्यासिता वीर्यसं
पदो येषां मानिनां पराभवोऽपि उत्सव एवेति नैव धुमे ... मानहानिः ... विभावः ४१ २४

दैवापदसहीतापि

१मन्तौमावमम्पमिनिशेषं मुद्योगकार्यसिद्धि॰ बुद्धानीति॰

विहायेति ईश्वपशांति विहायनमसिद्धं धामनेजोविहिषांवधायभनःसंयेषि संगीकर्वीलघैःप्र
मेटषापेरायंत्तोः ननुसमेनकार्यसिद्धा किं कायेनेसवाह निःस्पृहामनय श्रमेनवपपर्नेसेन्यस
मनकोपेकेनेननसिद्धिमोत्ता व्यासेनि भ्रष्टनस्तानकेवल्यकार्येवराजकार्यन शानिसाधमिन्य॰
५२ पुरस्सरारति किंचिधामवनानेजस्विनापरामिकाश्मसीस्य नामिन्यर्थः पुरःसरनीतिपुरस्स
रात्वेमराघरेग्रनेष्ठुसर्वीरितिश्चसन्यः यशोधनामवाहश्चासरः सहमानिः सहमोदगमकञ॰
ग्रे॰

विहायशांतिंपधामनमनःप्रसीदसंयेपिवधायविदिषां वजेतिशकुनयस्पृशिः
स्पृहासमेनसिद्धिमनस्पानभ्रष्टतः ५१ पुरस्सराधामवतांयशोधनाखदःसहष्ठ
वनिकारमोदृशा भवाहशाप्पेदमिकुर्वतेरतिनिराप्ययाहतरनामनस्विना ५२

कारंनिराकारंपराभवंप्राप्पपरतिसंतोषंस्यपिकुर्वतेस्वीकुर्वते येजनाइतरनिरवेदमने वेनाभिमानि
नानिराप्यसतीहतानेजस्विनेकशरणानामनस्विनायारम्पर्थः मानपराक्रमितयमितिभावः
वधुपश्रममेनन्याप्तगोनिरोपिपश्चीकरोति अयंपुरस्सरनश्नामनेपद भवति श्रमस्पेनपरिम
वशनिकानवाप्पस्याःकलंभिप्रायविवक्षायामेवप्रये जनकमात्ककभिप्रायेस्वरितिःनरत्यादि
त्रिका॰

यो

श्रुपेति पतोजरे निरस्तविक्रमः सन् विरायविरकालेनापितंलिमितिनिवो योः इत्यमरः सुखस्याय
ऋ० ६ नेपथ्ये चित्रवगळेविनेहिं लसीपतिलक्ष्मराजचिह्नकारकेकविहायधरतीतिधरः पचायुच्चजयनोधरो जलधरः
मत्रितेनेपावकजन्मदिपाककेनोमकृचीयथा. सोधिकरगाकमेनोपचारः विरलस्यकिंधनुषस्यपे
१५ हृरूसयोद्दिः ५४ श्रसमांस्तुनादिभवितदपिनकिंचिदित्यर्थः नेनि हेतेत्यपरेभुशन्तुनिक्रनिव
परेणुपरेणुनिकतिग्राशायरे प्रपनेभ्यनेभजेभनुक्त्वातिनिरूतिराशामित्यमरः हे थाक्रेभुभुपका
रजन्मरेणुत्वभरिपाम्रा महानसः धनोकारहमस्यत्यर्थः तेनवसमयस्योदशावधीपावनेतस्य

शुष्कमामेवनिरस्तविक्रमविरायवर्षीपितस्य स्यमाधने विहायलक्ष्मीपतिलक्ष्मका
मेकं जगाधा सन्मनुधीरपावकम् ५६ नसमयपरिसांनतमेनेनिरूतिपरेषुपरेषु
भोरयामः चारशुहिविनयार्थिनःविनीतापिरपतिसायपितपिदृषणानि ५५ ॥ नवैयाकरणपूर्वे

मौलिवेरूपासेवितसमयशायुपाचरकालमिहोतस्यविदश्मयमरः तस्यवरिहलोपपतीतरोनलमं
६ क्रेपक्रेतमेमस्तिविशुनीः दिपस्याक्षिनयार्थिनाजिगोषवः विनीशाः चारशुविवयेसापयिसक शत्रुषु
पदंयथानुवा कपटोसीव्यातदभोपयश्च कमकेनवेत्यमरः सोधिपृषणानिविरधतोविवादकेन
विद्वानेनदोपमायाघसोपिवयतिविदुरयतोन्यथः सकृस्यहिविजिगोषाः सर्वथाकार्यसाधनपथ
नेस्वन्यत्वमयर्हेसमाधिकमशक्रस्यनिभावः यथेनरस्यसोलकारभूषितात्राह ५७ योगय
नजुलता

नाकेदेव

१क्रमश्चैमागीर्वार पूर्वकमुपसंहरति विधीति विधिर्दैवं विधिर्विधाचित्यमरः समयः कालस्तयोर्नियो
गाद्वियमाद्धेतोस्तयोर्दुरतिक्रमत्वादिति भावः स्रगापतुर्लरेश्वापत्स्योयोश्वापत्स्योधीरिति चेत्कृप
मिति समासः द्विनकृतविवेचितवत्पमानानमायातस्मि [illegible] मग्नं [illegible] मागरेमज्जति
थपरे [illegible] दीप्तिः प्रतापः [illegible] शिथिलवसुं शिथिल
धनं [illegible] शिथिलयस्मिन्नम [illegible] तिमिर [illegible] शिथिलवसुमितिपाठे
[illegible] शिथिलस्य [illegible] रिपुरेव तिमिरमिव [illegible] निरस्योदीयमा

विधिसमयनियोगाद्दीप्तसंहारजिह्मं शिथिलवसुमगाधे मग्नमापत्पयोधौ । रिपु
दिन॰ तिमिरमुदस्योदीयमानं दिनादौ दिनकृतमिव लक्ष्मीस्त्वां समभ्येतु भूयः ॥ ४६ ॥

नमघ्नंतमंडरजनाविनिघातेदयोदिकाकनरेरशनबन्नोदिनादोदिनकृतमिवलक्ष्मीर्भूयः शम नभ
मेतु [illegible] निपातो [illegible] संस [illegible] केषु लक्ष्मी
शब्दप्रयोगः यथाह भगवान्भाष्यकारः मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि शास्त्राणि प्रथन्ते
वीरपुरुष [illegible] भवन्ति [illegible] मङ्गलादीनि मङ्गल [illegible] भवन्तीति [illegible]
मालिनीवृत्तं सर्गान्तत्वात् [illegible] यथाह दण्डी सर्गैरनतिविस्तीर्णैः श्राव्यवृत्तैः [illegible] सर्वत्र भिन्नसर्गान्तैरुपे
का॰ १ दिन॰

कि० टी० २६ अथ कविः काव्यवर्णनमाख्यानपूर्वकं सर्गपरिसमाप्तिं कथयति इतीत्यादि परिसमाप्तो भारवीकृता विनिकविनामकथनं महाकाव्यमिति महत्त्वेन लक्षणसंपत्तिः सूचिता किरातार्जुनीयमिति काव्य वर्णनीयोः कथनं प्रथमसर्गः समाप्त इति शेषः एवमग्रेऽपि द्रष्टव्यं किरातार्जुनावधिकृत्य कृतो ग्रंथः किरातार्जुनीयं शिशुक्रंदयमसभद्वंद्वेंद्रजननादिभ्यः छः इति छः प्रत्ययः राघवीयमि त्यादिवत् तियावत् तथाह्यर्जुन एव नायकः किरातस्तु तदुत्कर्षाय प्रतिभटतया वर्णितः यथाह दंडी॥

इति श्रीकिरातार्जुनीये महाकाव्ये लक्ष्मांके भारविकृतौ प्रथमः सर्गः १

शवीर्यश्रुता नि वर्णयित्वा रिपोरपि तथा नायकोत्कर्षकथनं चाधिनोति नः इति प्रथमे संग्रहः नेता मध्यमपांडवो भगवतो नारायणस्यांशजस्तस्योत्कर्षकृते तु वर्ण्यचरितो दिव्यः किरातः पुनः। शृंगारादिरसोंऽगमत्र विजयी वीरः प्रधानो रसः शैलाद्यानि च वर्णितानि बहुशो दिव्यास्त्रला भः फलम्। इति श्रीमहामहोपाध्यायकोलाचलमल्लिनाथसूरिविरचितायां किरातार्जुनीयव्या ख्यायां घंटापथसमाख्यायां प्रथमः सर्गः १ ॥

निक्षः किरातः सवापुलिंदो वेनुजातयः इत्यमरः

स्यास्तीति वर्णिलिंगी ब्रह्मचारी वेषधारी इत्यर्थः सनियुक्त वनेचरतीति वनेचरः किरातः चरेष्टइति प्रत्ययः तत्पुरुषे कृतिबहुलमित्यलुक् विदितं वेदितव्यमस्यास्तीति विदितः परराष्ट्र वृत्तांतज्ञानवानित्यर्थः अर्शआदिभ्योऽजित्यच्प्रत्ययः अथवा कर्तरि क्तः कर्मवद्भावोपचाराद्विदितः इज्ञांज्ञो विदितः इत्युच्यते उभयमपि पीनागमो भुक्ता अस्तएव विभक्त्याधानरूपत्वादिघस्तासुखं नतुकर्तरिक्तः सकर्मकत्वेऽपि कर्तृ स्यविधानाभावात् सुप्र एवभाव्यकारः अकर्मकत्वबोधीय विभक्तमेषामस्तीति विभक्तापीतमेषामस्तीति पीनागावः इतिसर्वत्र

१४ अर्थाउत्तरप